

E-ISSN : 3023-4417

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type : Research Article

Yıl: 2025 Sayı: 5

Yayın Tarihi: 15.10.2025

Geliş Tarihi : 16.04.2025

Kabul Tarihi: 10.09.2025

Year: 2025 Issue: 5

Hassân bin Sâbit'in Cahiliye Dönemi ve İslâmî Döneme Ait Seçilmiş Methiye Örneklerinden Hareketle Ele Aldığı Konuların Mukayesesi

A Comparative Analysis of the Themes Addressed by Ḥassân ibn Thābit in Selected Panegyric Poems from the Jahiliyyah and Islamic Periods

Hicret Haşimi

Yüksek Lisans Öğrencisi, Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili Belagati
hicrethasimi@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0005-7466-5130>

Atıf/Citation

Haşimi, Hicret. "Hassân bin Sâbit'in Cahiliye Dönemi ve İslâmî Döneme Ait Seçilmiş Methiye Örneklerinden Hareketle Ele Aldığı Konuların Mukayesesi".
Nous Academy Journal 5 (15 Ekim 2025), 65-81.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17347428>

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

İntihal/ Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate and no plagiarism detected.

Araştırma & Yayın Etiği/Research & Publication Ethics

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir. Yayın etiği ihlalleri yazarın sorumluluğundadır.

This article has been reviewed by at least two referees. Violations of publication ethics are the responsibility of the author(s).

Öz

Hassân bin Sâbit, şiirin ve şairin konumunun çok etkin olduğu Cahiliye döneminde ün kazanmış Medineli bir şairdir. İslam'a girdikten sonra da şiirlerine devam etmiş ve eserlerini İslam için bir hizmet aracı olarak kullanmıştır. Hz. Peygamber'in teşvikiyle şiirlerini bu amaçla kullandığı için "Peygamber Şairi" olarak nitelenmiştir. İslam öncesi ve İslam sonrası dönemlere ait şiirlerinin oluşu bizlere, şiirlerinde İslamiyet'in etkisiyle değişikliklerin olup olmadığını ve yine şiirlerinde İslam öncesi dönemden izler taşıyıp taşımadığını mukayese etme imkânı sunmuştur. Hassân bin Sâbit'in, İslam öncesi ve İslam sonrası dönemlerde hiciv, mersiye, methiye gibi çeşitli alanlarda şiirleri mevcut olduğu için; bu çalışmamızda seçilmiş methiye örnekleri üzerinden, ele aldığı konularda görülen değişiklikler mukayese edilerek incelenmiştir. İnceleme öncesinde, şairimizi daha iyi tanıyabilmek ve o dönemde şiirin etkisini daha iyi anlayabilmek için Hassân bin Sâbit'in hayatına, şiirin toplumsal ve kültürel konumuna kısaca değinilmiştir. Akabinde yapılan şiir mukayeseleri ile de şiirlerindeki İslami etkiler ve Cahiliye dönemi etkileri, o dönemde şiir için önem ihtiva eden konular dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hassân bin Sâbit, Methiye, Mukayese, Peygamber şairi

Abstract

Arabic literature, deeply rooted in oral tradition, has experienced substantial shifts across historical periods, with one of the most transformative moments being the emergence of Islam in the 7th century. During the pre-Islamic era, known as the *jāhiliyya* (age of ignorance), poetry was central to Arab social and cultural life. It was not only a literary form but also a social instrument that reflected and reinforced the values of tribal society. Poets acted as spokespersons, historians, and moral guides within their communities. Poetry served to preserve the memory of tribal achievements, honor ancestors, and promote virtues such as courage, generosity, loyalty, and pride. Common themes in this period included warfare, tribal rivalry, honor, nature, love, and personal or communal glory. With the advent of Islam, profound changes occurred in the religious, moral, and intellectual life of the Arabian Peninsula. These changes also transformed the literary domain. Poets who lived through this transitional period faced the challenge of reorienting their art in accordance with the new Islamic worldview. The content and function of poetry were reshaped to reflect spiritual and ethical concerns aligned with Islamic values. Poetry now had to serve a greater religious purpose—defending Islam, praising the Prophet Muhammad, and promoting unity among believers. One of the most prominent poets who lived during this crucial transformation was Ḥassân ibn Thābit, a native of Medina. Ḥassân ibn Thābit initially rose to fame during the *jāhiliyya* period through his eloquent panegyrics (*madīh*) composed in praise of his tribe and its leaders. His poetry served traditional tribal functions: glorifying lineage, celebrating valor, and reinforcing tribal identity. However, after embracing Islam, Ḥassân shifted his poetic focus dramatically. Encouraged by the Prophet Muhammad himself, he employed his poetic skills in defense of Islam, composing verses that praised the Prophet, supported the Muslim cause, and refuted attacks from opponents. As a result, he became famously known as "the Poet of the Prophet." His poetry serves as a valuable source for examining the transition from tribal to religious themes in Arabic literature. This study undertakes a comparative analysis of selected panegyric poems by Ḥassân ibn Thābit from both the pre-Islamic and Islamic periods. While many scholars have focused on his Islamic-era poetry, especially his eulogies for the Prophet and his satirical poetry targeting adversaries of Islam, fewer studies have compared the content and thematic orientation of his panegyrics across both periods. By examining selected examples from

each era, this research explores the thematic evolution and shifts in purpose and tone in Ḥassân's poetic work. In the pre-Islamic period, his poetry emphasized tribal ideals—such as lineage, physical strength, bravery in battle, and the honor of one's clan. These poems aimed to solidify tribal cohesion and assert superiority in intertribal rivalries. The language was ornate, formal, and filled with metaphors and traditional imagery that appealed to the values of that time. In contrast, his Islamic-era panegyrics illustrate a transformation in both subject matter and intention. The focus of praise shifted from tribal leaders to religious figures, most notably the Prophet Muhammad. Themes such as piety, divine guidance, justice, patience, and spiritual strength began to dominate. The aim of poetry was no longer just to glorify a tribe, but to convey a universal religious message, defend the Prophet, and inspire moral behavior among the Muslim community. Nonetheless, Ḥassân retained many classical poetic features—such as traditional meter, rhyme schemes, and rhetorical techniques—blending old forms with new meanings. This continuity demonstrates how Arabic poetry adapted to serve the emerging Islamic identity while preserving its literary heritage. Through a close analysis of these panegyrics, this study highlights how Ḥassân ibn Thābit's work reflects the broader cultural and ideological transformation that occurred with the rise of Islam. His poetry represents a rare literary bridge between two distinct eras, capturing both the continuity and the change in Arabic poetic tradition. The comparative approach provides insight into how literary expression responded to and shaped the evolving values of Arab-Islamic society.

Keywords: Hassân ibn Sâbit, Eulogy, Comparison, Prophet's poet

Giriş

Köklü bir geçmişi olan Arap Edebiyatı, tarihsel süreçte çeşitli evrelerden geçmiştir. Bu evrelerden en dikkat çekici olanıysa İslamiyet'in ortaya çıktığı dönemdir. Cahiliye dönemi olarak anılan İslam öncesi dönemde şiir, bireysel ve toplumsal ifade açısından büyük bir önem arz etmiş, özellikle bireyin ve kabilenin sözlü hafızası işlevini görmüştür. Daha çok savaş, kahramanlık, aşk, doğa ve kabile asabiyeti gibi temalar üzerinde şiirler kaleme alan Cahiliye dönemi şairleri, sadece şiir üreten kişiler olarak değil; aynı zamanda kabilelerin sözcüsü, tarihçisi ve hatta propaganda aracı olarak toplumsal bir rol üstlenmişlerdir.

İslam'ın gelişiyle Arap toplumunun inanç sistemi ve değer dünyası gibi, şiir anlayışında da köklü değişiklikler yaşanmış, şiirin işlev ve muhtevası yeniden şekillenmiştir. Bu dönüşüme tanıklık eden en önemli isimlerden biri, hem Cahiliye döneminde hem İslâmî dönemde şiir yazmış olan Hassân bin Sâbit'tir.

Medineli bir şair olarak İslam öncesinde kabilesini ve kabile büyüklerini öven geleneksel methiyeler kaleme alan şair; İslamiyet'i kabul etmesinin ardından Hz. Muhammed'i ve İslam'ın yüceliğini konu edinen şiirler yazmıştır. Bu yönüyle onun şiirleri, edebî anlamda iki farklı dönemin temasını ve değer yargılarını bir arada taşıyan nadir bir örnek teşkil etmiştir. Şairin methiyeleri de hem dönemin edebi anlayışını hem zihniyet dönüşümünü anlamak açısından önem arz eder.

Bu çalışmada, Hassân bin Sâbit'in Cahiliye dönemi ve İslâmî döneme ait seçilmiş methiye örnekleri karşılaştırmalı olarak ele alınmış; her iki dönemde şairin ele aldığı temalar ve içeriksel vurgular incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı, İslamiyet'in şairin şiirlerine olan etkisini ortaya koymak ve Cahiliye dönemine ait unsurların İslâmî dönem şiirlerine ne ölçüde yansıdığını değerlendirmektir. Ayrıca methiye türünün her iki dönemde nasıl işlev gördüğü ve hangi temalar üzerinden inşa edildiği mukayeseli bir yaklaşımla analiz edilmiştir.

Hassân bin Sâbit'in şiirleri üzerine yapılan çalışmalarda genellikle onun Hz. Peygamber'i övdüğü kasideleri, İslam'a hizmeti ve hiciv yönü ön planda tutulmuştur. Ancak şairin Cahiliye ve İslâmî dönem methiyelerinin içerik bakımından karşılaştırıldığı çalışmalara daha az rastlanmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel katkısı, Hassân bin Sâbit'in iki farklı dönemden seçilmiş methiyelerinden hareketle ele aldığı temaların kıyaslanması ve şiirlerin temaları, işlev ve içeriğinde yaşanan değişikliklerin tespitidir.

1. Hassân bin Sâbit'in Hayatı

Asıl adı Ebu'l-Velîd Ebû Abdırrahman Hassân b. Sâbit b. el-Munzir el-Hazrecî el-Ensârî¹ olan Hassân bin Sâbit Medine'de dünyaya gelmiş ve orada ölmüştür. Hangi yılda doğduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte genel olarak Hz. Peygamber'den yedi, sekiz yıl önce (562 – 563 m.) dünyaya gelmiş olduğu kabul görmektedir. Hazrec kabilesinin Neccaroğulları kollarından olması hasebiyle Hz. Peygamber ile akrabalık bağı da mevcuttur.² Genel kabul gören görüşe göre Muammerûn'dan³ ve Muhadramûn'dan⁴ olup altmış yıl Cahiliye döneminde altmış yıl da İslamiyet döneminde yaşamıştır.⁵

Cahiliye döneminde, kan bağıının olduğu rivayet edilen Gassani saraylarında şöhrete erişip yer edinmiş, düzdüğü methiyelerle maddi ve manevi iltifatlara nail olmuştur. Hatta kaynaklarda bir sene Yesrib'de bir sene Gassani saraylarında kaldığı aktarılmıştır. Bir dönem, emirleri överek maddi kazanç elde etmek amacıyla Hîre saraylarında da bulunduğu rivayet edilmiştir. İslam'a girdikten sonra bile Gassani emirlerinin kendisini unutmuyarak hediyeler göndermek suretiyle taltif ettikleri rivayet edilmiştir.⁶

İslam'a giriş tarihi net olmamakla birlikte İkinci Akabe Biatı'nda olduğu söylenmektedir. İslam'a girdikten sonra şiirlerinde İslam'ı savunduğu, özellikle düşmanların sözlü saldırılarına mukabil onları yerdığı ve böylece İslam düşmanlarını diliyle püskürttüğü için kendisine Şâiru'n-nebî (Peygamber şairi), Ebû'l-Husâm (keskin kılıçlı), Ebû'l-Mudarrib (çetin savaşçı) lakapları verilmiştir; ayrıca şiirlerini okuyabilmesi için mescitte kendisine özel minber tahsis edilmiştir.⁷ Arap toplumunda şairler, yaşam biçimlerinden ve bu yaşantılarının dilleri üzerindeki etkisinden dolayı bedevî ve medenî olarak ayrıma tabi tutulmuş ve Hassân bin Sâbit, birçok şaire göre Cahiliye döneminde medenî yani şehirli şairlerin en iyilerinden sayılmıştır, İslamiyet'ten sonra da Peygamber'in beğeni ve takdirine nail olmuş, duasını almıştır.⁸

Kendisi ve şiirleriyle ilgili bazı ihtilaflı hususlar da nakledilmiştir. Kimileri gazvelere katılmadığı gerekçesiyle onu korkaklıkla itham ederken, kimileri şiirlerine ilişkin olarak Cahiliye şiirlerinin, İslamiyet dönemindeki şiirlerine göre daha güçlü olduğunu iddia etmiştir. Şu var ki kaynaklarda Hassân bin Sâbit'in elinin sakat olduğu yönünde rivayetler bulunur ve böyle meşru bir sebepten dolayı savaşlara katılamadığı bildirilir. Bununla birlikte bazı kaynaklarda Hz. Peygamber ile

¹ Faruk Çiftçi, "Hassân b. Sabit'in Hz. Peygamber İçin Söylediği Mersiyeler", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (2004), 82.

² Ahmed ibn Yahyâ Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf: İslam Tarihinde Öncü Şahsiyetler*, ed. Adnan Demircan, çev. Mehmet Akbaş - Musa Kâzım Yılmaz (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020), 1/676.

³ İbrahim Hatipoğlu, "Muammerûn", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Eylül 2025).

⁴ Mehmet Efendioğlu, "Muhadramûn", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Eylül 2025).

⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyiz* (Mısır: y.y., 1939), 1/325.

⁶ Esat Ayyıldız, "Hassân b. Sâbit'in Methiyeleri", *İches Uluslararası İnsani Bilimler ve Eğitim Bilimleri Kongresi Tam Metin Kitabı*, ed. Meriç Eraslan (Asos Yayınevi, 2019), 287-288.

⁷ Hüseyin Elmalı, "Hassân b. Sâbit", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Eylül 2025).

⁸ Yasin Kahyaoğlu, "Resulullah'ın Şâiri Hassân b. Sâbit'in Hayatı ve Şiirleri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1996), 322.

gazvelere katıldığına dair rivayetler mevcuttur. Şiirlerine yönelik ithamlar, yani Cahiliye dönemindeki şiirlerinin daha iyi olduğu yönündeki iddialar için; İslam sonrası özellikle siyasi olaylardan ötürü şaire atfedilen uydurma şiirlerin varlığına dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.⁹ Korkaklığına ilişkin ithamlar gerçek bile olsa kendisi, elindeki en etkin silahı yani şiirlerini İslam için kullanmış ve bu uğurda yapabileceği en iyi şey ne ise onu yapmıştır; nitekim Hz. Peygamber bu yardımlarından dolayı memnun olmuştur.

Hassân bin Sâbit'i önemli kılan bir diğer husus da Gassanilerle olan ilişkisinden ve hem Cahiliye döneminde hem İslamiyet'in ortaya çıktığı dönemde yaşamış olmasından dolayı şiirlerinin o dönemin tarihsel olayları açısından kaynak niteliği arz etmesidir.¹⁰ Ayrıca Hassân bin Sâbit, Hz. Peygamber için dile getirdiği şiirler sebebiyle Araplarda nebeviyyât, Türk ve İranlılarda naat denilen edebiyat geleneğinin öncüsü olmuştur.¹¹ Ömrünün sonlarına doğru görme yetisini yitirdiği, yaşanan siyasi ve sosyal çatışmada Hz. Osman'ın tarafında yer aldığı rivayet edilmektedir. Ayrıca ifk hadisesinde kazf cezası alanlardan olduğu ve özür amaçlı Hz. Aişe'ye methiye yazdığı bilinmektedir. Ölüm tarihiyle ilgili olarak kaynaklarda 659, 669, 673 ve 680 yılları rivayet edilmiştir.¹²

2. Dönemin Şiir Anlayışı ve Şairin Toplumsal Konumu

Araplar için şiir ve şair, günümüz medyası gibi işlev gördüğünden bu sanatla meşgul olanlar toplumsal açıdan konum olarak çok etkin bir yere sahip olmuştur. Şiir özellikle güçlü bir taarruz ve savunma aracı olarak istimal edilmiştir.¹³ Kabileciliğin hâkim olduğu bu toplumsal yapıda, kabilenin bir şairinin olması kıvanç sebebiyken, olmaması bir utanç vesilesi sayılmış hatta içlerinden şair çıkaramayan kabileler bu eksikliklerini gidermek ve diğer kabilelere karşı durabilmek adına birleşerek hususi şiirler oluşturmuşlardır.¹⁴ Araplarda kabile içinde bir şairin yetişmesi kutlama, tebrik ve şenlik vesilesi olmuştur; zira kabilenin yüceltilmesi, korunması, şan ve şerefi, methedilmesi ve kabileler arasında gerçekleşecek mücadelelerde önemli temsil görevleri üstlenmek gibi hususlar hep söz konusu şairin omuzlarına yüklenmiştir. Bu da şairin ortaya çıkışını kutlamaya değer kılmıştır.¹⁵ Atalar kültürünün de önemli olduğu Araplarda şairler, kabileye ilişkin atalarının yaptıklarını, yaşanan tarihi olayları, savaşları ve galibiyetleri naklettiği için aynı zamanda kabilenin vakanüvisi konumunda olmuşlardır.¹⁶ Tüm bunlar göz önüne alındığında şairin nasıl bir konumda olduğu tahmin edilebilmektedir, bu yüzden şair, kabilesi içinde en önde gelenler arasında yer almış; savaş, barış, antlaşma, elçilik, düğün, ölüm gibi konularda, kısaca hayatın her alanında varlıkları değer bulmuştur. Şairler özellikle hicivleriyle düşmanlarına saldırmış, kabileleri galeyana getirerek savaşların başlamasına bile sebep

⁹ Mustafa Fırat, *Hassân b. Sabî'tin İslam Sonrası Şiirlerinde Cahiliye Döneminin Etkileri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 10.

¹⁰ Abdurrahman Özdemir, "Peygamber Şairi Hassân b. Sabî ve Divanı", *İstem* 2/4 (2004), 211.

¹¹ Mehmet Yalar, "İslami Arap Şiiri ve Hz. Peygamber", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/1 (2009), 84.

¹² Elmalı, "Hassân b. Sâbit".

¹³ Yalar, "İslami Arap Şiiri ve Hz. Peygamber", 62.

¹⁴ Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları 1973), 9-11.

¹⁵ Fırat, *Hassân b. Sabî'tin İslam Sonrası Şiirleri*, 5.

¹⁶ Bahattin Kök, "Hassân b. Sabî'tin Şiirleriyle İslâm'a Hizmetleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1986), 123.

olmuşlardır.¹⁷ Ayrıca şiir, savaşlarda keskin silahlardan daha yıkıcı bir güç oluşturmuş, şiirin karşı taraf üzerindeki psikolojik etkisi savaşın kazanılıp kaybedilmesinde oldukça etkili olmuştur.¹⁸

Şiir yarışmaları için özel panayırların kurulduğu bu toplumda şairin hicvinden kaçınmak için onun dediklerine itaat edildiği gibi övgüsünü kazanmak için hediyeler ve ikramlarla gönlü hoş tutulmaya çalışılmıştır. Çünkü şairin övgüsünü alanın, toplum nezdinde saygınlığı ve şöhreti artar, bu vesileyle ticari yaşamı olumlu yönde gelişir ve hatta övülen kişinin kızlarının evlilikleri bile kolaylık kazanırmış. Aynı şekilde şairin hicvinden sakınmak için de bazı tedbirler alınmış ki özellikle kabile savaşlarında esir düşen şair var ise o şairin esir düştüğü kabileyi hicvetmemesi istenirmiş. Bu durum İslam sonrasında da devam etmiş hatta Hz. Ömer'in hilafeti döneminde şair olan Hutay'e'yi hicivden sakındırmak için Hz. Ömer'in ona ödeme yaptığı nakledilmiştir.¹⁹

İşte İslamiyet şiirin ve şairin zirvede olduğu böyle bir ortamda yayılmaya başlamış ve doğal olarak şiir sanatı, İslamiyet döneminde de etkinliğini korumuştur. Nitekim şiirin ve şairin bu gücünü o toplumda yaşayan biri olarak bilen ve yine düşman kabilelerin yalnızca fiili değil sözlü saldırılarına da maruz kalan Hz. Peygamber, söz ile İslam'ı savunmanın gerekliliğine inanmış ve bu konuda ashabından yardım talebinde bulunmuştur. Bu çağrıya kulak verip bunu görev bilen üç sahabiden biri Hassân bin Sâbit'tir. Kâ'b b. Mâlik ve Abdullah b. Revâha dilleriyle İslam'ı savunan diğer iki sahabidir.²⁰

Kuran nazil olduğunda Araplar onun şiir olduğunu da iddia etmişlerdir ve Kuran'da şiir ve şair hakkında pek olumlu ifadeler yer almamış olmasına rağmen Hz. Peygamberin İslam'ı savunmak için böyle bir talebinin oluşu şiirin ve şairliğin tamamen yerilen bir konumda olmadığını delili olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Kuran'da Araplara ayet benzeri sözler getirmeleri yönündeki meydan okumanın, şiiri ortadan kaldırma amacı taşımadığı; aksine Arapların çok iyi olduklarını iddia ettikleri alanda bile Kuran'ın belagati ve fesahatine ulaşmada aciz kaldıklarını gösteren bir ikna yöntemi olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.²¹ Şairleri yeren ayetlere gelince nazil oldukları sıra şiirlerini İslam için kullanan bu üç şairimiz endişe duymuş, bu endişelerini ve üzüntülerini Hz. Peygamber'e iletmişler Hz. Peygamber'in onlara, şiirin de bir cihat olduğunu söylemesi ve onları ayette yerilen şairlerden ayrı tutmasıyla endişeleri ortadan kalkmıştır, bu durum bizlere genel bağlamda İslami değerlere aykırı olmadığı sürece şairlerin, şiir yazıp okumalarında bir sakınca olmadığını göstermektedir.²² Bu şairler Hz. Peygamber'in isteği üzerine şiirleriyle İslam'a hizmet etmeyi sürdürmüşlerdir.²³ Nitekim Hassân bin Sâbit, Bedir Savaşı'nın ardından Mekke'ye giderek ölen müşrikler için söylediği şiirlerle Kureyşlilerin intikam duygularını körüklemeye çalışan Yahudi Kâb bin Eşref'i ve onu himaye edenleri, hicvetmiş ve bu hicivlerinden sonra Kureyşliler Kâb bin Eşref'i misafir bile edemez hale gelmiştir.²⁴

Hassân bin Sâbit'in, İslam düşmanlarını yaptığı hicivlerle susturması Hz. Peygamber'i çokça memnun etmiş ve "Hassân'ın fitrî kabiliyetini ve ilhamını Rûhu'l-kudüs teyit ediyor," demesinin yanı sıra, "Allah'ım, Hassân'ı Rûhu'l-kudüs ile destekle" diyerek ona dua etmiştir.²⁵ Yine Hz.

¹⁷ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-1* (Erzurum: Fenomen Yayınları, 2012), 50.

¹⁸ İsmail Güleç, "İslam'da Şiir ve Şair Algısına Dair Kimi Tespitler", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 2/13 (2014), 3.

¹⁹ Fırat, *Hassân b. Sabî't'in İslam Sonrası Şiirleri*, 4.

²⁰ Ahmet Subhi Fırat, *Arap Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1996), 117.

²¹ Güleç, "İslam'da Şiir ve Şair Algısına Dair Kimi Tespitler", 5.

²² Güleç, "İslam'da Şiir ve Şair Algısına Dair Kimi Tespitler", 17.

²³ Muhammed b. Selâm el-Cumahî, *Tabakâtü's-Şuarâ* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1988), 87.

²⁴ Elmalı, "Hassân b. Sâbit".

²⁵ Buhari, *Salât*, 68.

Peygamber'in "Vallahi senin şiirin onlara gece karanlığında ok isabet etmesinden daha çok acı verir," diyerek onu takdir ettiği aktarılmıştır.²⁶ İslam sonrası Hz. Ömer döneminde daha önce zikrettiğimiz olayın dışında şöyle bir olay da gerçekleşmiştir. Zibrikan bin Bedr,²⁷ şair Hutay'e'den hicviyesi nedeniyle şikâyetçi olmuş ve Hz. Ömer, şiirin hiciv olup olmadığını belirlemek için Hassân bin Sâbit'ten yardım almıştır. Şiirin hiciv olduğu belli olunca Hutay'e hapse atılmıştır ve daha sonra Hutay'e, hapisteyken yazdığı başka bir şiir vesilesiyle beraat etmiştir.²⁸

Değindiğimiz tüm bu hususlar o dönemde şiirin ve şairin etkisini, gücünü gözler önüne sermektedir ve sonraki dönemlerde de uzunca bir süre şiir bu etkisini korumaya devam etmiştir. Şiir, hem Cahiliye döneminde hem sonraki dönemlerde ölüm fermanı olabildiği gibi kurtuluş vesikası da olabilecek gücü barındırmıştır.

3. Hassân bin Sâbit'in Cahiliye ve İslâmî Dönemdeki Methiye Örneklerinden Hareketle Şiirde Ele Aldığı Konuların Mukayesesi

Methiye, övmek birinin meziyetlerini dile getirmek manasında olan "medh" kelimesinden türemiştir, kısaca "övgü şiiri" manasında kullanılan bir edebiyat terimidir.²⁹

Hassân bin Sâbit özellikle hicivleriyle öne çıkmış bir şairdir ve bu türde yazdığı şiirlerin sayıca çokluğu da bunu göstermektedir. Hicivlerinden sonra ise ikinci sırada methiyeleri yer almaktadır.³⁰ Cahiliye döneminde şahıslar için ve kabileler için yazılan methiyelerde, daha çok "Fezâilü'l-Arab" (Arapların faziletleri) olarak bilinen manevi değerler işlenmiştir. Bunların bazıları İslam sonrasında teşvik edilen cesaret, cömertlik, nesep, kahramanlık, ihtiyaç sahiplerine ve komşuya yardım gibi faziletlerdir. Bunların yanında aile ve kabile sayılarının çokluğu, atlıların çokluğu, başka kabilelere savaşta üstünlük, kadın, içki, çöl, terk edilen diyarlar gibi konular şiirlerde sıklıkla işlenmiştir.³¹ Bu konuların belli bir sıralamaya göre işlendiği görülür. Şair önce sevdiğini, sonra terk edilen diyarları, daha sonra çölü ve hayvanları ele alarak asıl konuya giriş yapar. Hassân bin Sâbit de bu kültürde yetişen biri olarak Cahiliye dönemi methiyelerinde hem bu konulara sıklıkla yer vermiş hem geleneksel anlatım düzenine uymuştur.³²

Hassân bin Sâbit İslam'a girdikten sonra ise; şiirlerini İslam'ı savunmak için söylemiş ve doğal olarak İslam'ın getirdiği öğretiler doğrultusunda Cahiliye dönemindeki şiirleri ile İslam sonrası şiirleri arasında farklılıklar meydana gelmiştir. Bazı araştırmacılar bu farkın yalnızca içerikle sınırlı olmadığını, Cahiliye dönemindeki şiirlerinin edebi yönden daha kuvvetli olduğunu vurgularken bazıları bunun aksini iddia etmiş ve şairin İslam sonrası şiirlerinin üslup açısından daha kuvvetli olduğunu vurgulamıştır. Bazı araştırmacılar da şiirlerinin üslup bakımından ciddi bir değişikliğe uğramadığını; ancak içeriğinin, İslam'ın, Hz. Peygamber'in ve İslam için önde gelen diğer şahsiyetlerin methedilmesi gibi yeni konularla çeşitlendiğini belirterek şairin şiirlerinin edebî yönden değil içerik açısından değiştiğini savunarak orta bir yol tutmuştur.³³ Zira Hassân b. Sâbit, İslam'a girdikten sonra ya yeni bir yöntem oluşturacaktı ya da Cahiliye tarzını İslam'a uygun

²⁶ Fırat, *Hassân b. Sabî'tin İslam Sonrası Şiirleri*, 31.

²⁷ Özkan Halit, "Zibrikan b. Bedr", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Eylül 2025).

²⁸ Zülfiyar Tüccar, "Hutay'e", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Eylül 2025).

²⁹ İsmail Durmuş, "Methiye", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Eylül 2025).

³⁰ Ayyıldız, "Hassân b. Sâbit'in Methiyeleri", 296.

³¹ Dursun Hazer, "Hz. Muhammed'in Şairi Hassân b. Sabit'in Şiirlerinde Övülen ve Yerilen Değerler", *İslami İlimler Dergisi* 1/1 (2006), 88.

³² Mehmet Karadağ, *Hassân b. Sâbit'in Hayatı ve Şairliği* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 78.

³³ Yalar, "İslami Arap Şiiri ve Hz. Peygamber", 66-68.

bir şekle dönüştürecekti.³⁴ Şiirin etkili olabilmesi için dönemin şartlarına uygun şekilde İslâmî değerlerle uyumlu hâle getirilmesi, kuşkusuz işlevselliğini artıracak ve amacına daha çok hizmet edecektir.

Netice itibariyle Hassân b. Sâbit'in İslam'dan sonraki şiirlerinde bir değişiklik meydana geldiği açıktır. Zira İslam, soy ve malla övünmeyi, başkalarını menfaat uğruna incitmeyi, kötülüğe ve ahlaksızlığa sebep olan içki ve yine küçük düşürücü ve ahlak dışı olan kadın motiflerinin işlenmesini ve kan davalarını yasakladığından dolayı bunların işlenmesini de uygun görmemektedir. Cahiliyede yaygın olan bu konular doğal olarak İslam sonrasında işlenmemiş ve bu bağlamda şiirde konusal bir daralma yaşanmıştır.³⁵ Cahiliye dönemi methiyeleri ve İslam dönemi methiyeleri arasında yalnızca konu değil, amaç bakımından da değişiklikler söz konusu olmuştur. Nitekim İslam'la birlikte Hassân b. Sâbit, şiirlerini sırf dünyevi kazançlar elde etmek için inşad etmemiştir. Bu fark, şairin farklı dönemlerde yazdığı şiirler karşılaştırıldığında daha açık bir şekilde görülecektir.

3.1. Asabiyet (Kabilecilik) Teması

Câhiliye dönemi ve sonrasındaki değişen ve değişmeyen unsurları şiirlerinden örneklerle incelemeye, kabilesini övdüğü bir Cahiliye dönemi şiiriyle başlayabiliriz. Zira asabiyet, yani kabilecilik, bu dönemin en baskın temalarından biridir:

إِذَا الْقَوْمُ عَدَوْا مَجْدُهُمْ وَفَعَالُهُمْ
وَأَيَّامُهُمْ عِنْدَ التَّقَاءِ الْمُنَاسِكِ
وَجَدْتُ لَنَا فَضلاً يُقَرُّ لَنَا بِهِ
إِذَا مَا فَخَرْنَا كُلُّ بَاقٍ وَهَالِكِ

36

“Dini törenlerde bir araya geldiklerinde dile dökse kavimler şanlarını, yaptıklarını, büyük günlerini Bulursun bizde bir üstünlük ki onunla övündüğümüzde bizi tasdik eder diriler ve ölüler”

İslami dönemde kabilesini övdüğü şiiri:

سَمَاهُمْ اللَّهُ أَنْصَاراً لِنَصْرِهِمْ
وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْتَرَفُوا
وَالنَّاسُ أَلْبٌ عَلَيْنَا ثُمَّ لَيْسَ لَنَا
وَلَا يَهْرُ جَنَابُ الْحَرْبِ مَجْلِسُنَا
وَكَمْ رَدَدْنَا بَيْدَرٍ دُونَ مَا طَلَبُوا
وَنَحْنُ جُنْدُكَ يَوْمَ النِّعْفِ مِنْ أَحَدٍ
مَتَا عَثَاراً وَجُلُ الْقَوْمِ قَدْ عَثَرُوا

“Savaş şiddetlenip kızıttığında hidayet dinine olan yardımlardan dolayı Allah onları Ensar olarak isimlendirdi

Allah yolunda mücadele ettiler ve zorlukları kabullendiler ne korkup geri çekildiler ne de usanıp şikâyet ettiler

³⁴ Karadağ, *Hassân b. Sabî'tin Hayatı*, 85.

³⁵ Fırat, *Hassân b. Sabî'tin İslam Sonrası Şiirleri*, 13.

³⁶ Hassân b. Sâbit, *Dîvânü Hasân b. Sabî't el-Ensârî / Şerhu Yûsuf Âd* (Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1992), 278.

³⁷ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, 185-186.

İnsanlar düşmanlık üzere birleşti aleyhimize ve orada sığınağımız yoktu kılıçlar ve mızrak uçlarından başka

Savaşın eşiğine geldiğimizde korkuya kapılmak yoktur meclisimizde ve korku olmaz bizde, savaşın ateşi kızıştığında bile

Defalarca geri püskürttük Bedir'de isteklerine ulaşamadı nifak ehli ve zafer bizim üzerimize indirildi

Ve biz senin askerlerindik o gün Uhud'un yamacında, Mudar kabilesi kibirle birleşip (bize karşı) saf tuttuğunda

Gevşemedik geri durmadık bizde bir tökezleme zayıflık göremediler, diğer kavimler sendeleyip tökezlerken”

Her iki şiirde de kabile için duyulan övünç açıkça dile getirilmiştir. Cahiliye döneminde asabiyetten gelen bir üstünlük aktarılırken, ikinci şiirde genel olarak Ensar övülmüş ve Allah için cihatları, bu yoldaki cesaretleri öne çıkarılmıştır. Görüldüğü üzere şair İslam'a girdikten sonra kabilesini övmekten vazgeçmemiştir; ancak Cahiliye döneminden farklı olarak övgüsüne dini motifler eklemiş, “Ensar” vasfını almaları, Peygamber'i desteklemeleri, savaşlara katılmaları ve bu hususlarda sabır, cesaret ve dayanıklılık göstermelerini ifade ederek şiirini daha çok İslam'a yaptıkları hizmet açısından işlemiştir.³⁸

3.2. Kahramanlık ve Cesaret Teması

Cahiliye döneminde kahramanlığı dile getirdiği beyitler:

وَلَدْنَا بَنِي الْعَنْقَاءِ وَابْنِي مُحَرَّرٍ فَأَكْرَمَ بِنَا خَالاً وَأَكْرَمَ بِنَا ابْنَمَا

³⁹لَنَا الْجَفَنَاتُ الْغُرُ يَلْمَعْنَ بِالضُّحَى وَأَسْيَافُنَا يَقْطُرْنَ مِنْ نَجْدَةٍ دَمَا

“Biz doğurduk Ankâ ve Muharrık oğullarını o halde bizi dayı olarak onurlandır ve onurlan bu evlatlık/nesep bağıyla

Bizimdir kuşluk vaktinde parıldayan göz alıcı çanaklar ve kılıçlarımızdan yığıtlıktan dolayı kan damlar”

İslami dönemde kahramanlıkla ilgili söylediği şiir:

قَتَلْتُمْ وَاحِداً مِنَّا بِأَلْفٍ هَلَّا لِلَّهِ ذَا الظَّفَرِ الْمُبِينِ
⁴⁰وَذَلِكَ أَنَّ أَلْفَكُمْ قَلِيلٌ لَوْاجِدُنَا أَجَلَ أَيْضاً وَمِينٌ

“Öldürdünüz bizden bir kişiyi bin kişi ile, Yazık Allah için bu mu apaçık zafer

Bu yüzden sizden bin kişi bile azdır birimiz için ecelde belirlenmiştir zaten o birimiz için”

İlk şiirde yine kabileciliğe ve soya vurgu yapan bir kahramanlık dile getirilmişken, ikinci şiirde şairimizin Kuran ayetinden etkilendiği görülmektedir. Ayette şöyle geçmektedir: “Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa teşvik et. Eğer içinizde sabırlı yirmi kişi bulunursa, iki yüz kişiye galip gelirler. Eğer içinizde (sabırlı) yüz kişi bulunursa, inkâr edenlerden bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar anlamayan bir kavimdir.” (Enfal Suresi, 65). Çokluk değil niteliğe vurgu yapılmıştır. Burada dikkat çeken bir diğer husus ise şudur; Cahiliye döneminde kahramanlık vurgusu daha çok kabile esas

³⁸ Hazer, “Hz. Muhammed'in Şairi Hassân b. Sabit'in Şiirlerinde Övülen ve Yerilen Değerler”, 92.

³⁹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, 356. (Bu beyitler arasında dört beyit var)

⁴⁰ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, 417.

alınarak salt kabile düşmanlarına ya da kabileye düşmanlık arzusu içinde olanlara karşı yapılırken, İslam sonrası şiirde bu kahramanlık vurgusu yön değiştirmiş daha aşkın bir konuma gelerek genel anlamda İslam düşmanlarına karşı yapılmıştır.

3.3. Nesepe ve Tanrı/ Kutsal Unsurlar Teması

Cahiliye döneminde kendisi ve nesebiyle övündüğü beyit:

41 تَكْوِي مَوَاسِمُهُ جُنُوبُ الْمُصْطَلِي نَسَبِي أَصِيلٌ فِي الْكِرَامِ وَمَذُودِي

“Benim nesebim saygınlar içinde asildir. Dilimse, pek yakıcıdır.

Kim beni öfkeliendirirse, dilim onun bir yerlerini dağlar” 42

Yine Cahiliye de tapındıkları put olan Menat'ı övdüğü şiir:

كَانَتْ قُرَيْشٌ بَيْضَةً فَتَقَلَّقَتْ فَالْمُحُ خَالِصُهُ لِعَبْدِ الدَّارِ
43 وَمَنَاةُ رَبِّي خَصَّهُمْ بِكَرَامَةٍ حُجَابُ بَيْتِ اللَّهِ ذِي الْأَسْتَارِ

“Kureyş bir yumurtaydı ve çatladı, yumurtanın sarısı Abdüdare aittir.

Benim Rabbim Menat Kureyşe bir üstünlük verdi, örtü sahibi olan Allah'ın evini koruyan görevliler olarak.”

İslam sonrası Hz. Peygamberin nesebini övüp, Allah'ı andığı şiiri:

وَاللَّهُ رَبِّي لَا نُفَارِقُ مَا جَدَّ عَفَى الْخَلِيقَةِ مَا جَدَّ الْأَجْدَادِ
مُتَكَرِّمًا يَدْعُو إِلَى رَبِّ الْعَالَا بَذَلَ النَّصِيحَةِ رَافِعَ الْأَعْمَادِ
مِثْلَ الْهَيْلِ مُبَارَكًا ذَا رَحْمَةٍ سَمَحَ الْخَلِيقَةِ طَيِّبَ الْأَعْوَادِ
إِنْ تَنْزَكُوهُ فَإِنَّ رَبِّي قَادِرٌ أَمْسَى يَعُودُ بِفَضْلِهِ الْعَوَادِ
وَاللَّهُ رَبِّي لَا نُفَارِقُ أَمْرَهُ مَا كَانَ عَيْشٌ يُرْتَجَى لِمَعَادِ
44 لَا نَبْتَغِي رَبًّا سِوَاهُ نَاصِرًا حَتَّى تُؤَافِيَ ضَحْوَةُ الْمِعَادِ

“Rabbim olan Allah'a yemin olsun ayrılmayız yaratılışı temiz, ataları şerefli o şeref sahibinden

Hoşgörü ile çağırır yüce Rabbe, karşılıksız öğüt vererek yükseltir temelleri

Hilal gibidir mübarek ve rahmet sahibi, yumuşak huylu, asil soylu

Eğer onu terk ederseniz şüphesiz Rabbim kadirdir günün sonunda Allah'ın lütfuyla nimetler tekrar tekrar döner

Rabbim olan Allah'a ant olsun onun emrinden ayrılmayız, o hayattayken ahirete göçene kadar

İstemeyiz onun dışında yardımcı olacak bir efendi ta ki vaat edilen günün sabahına ulaşana kadar”

41 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, 293.

42 Ayyıldız, “Hassân b. Sâbit'in Methiyeleri”, 292.

43 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, 328.

44 Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, 56-57.

Yine İslam sonrası Hz. Peygamberi överken kendisiyle olan kan bağıni yani nesebini vurguladığı bir şiir:

وَلَدْنَا نَبِيَّ الْخَيْرِ مِنْ آلِ هَاشِمٍ وَنَحْنُ وَلَدْنَا مِنْ قُرَيْشٍ عَظِيمِهَا⁴⁵

“Biz doğurduk Kureys’ten onların yücesini, biz doğurduk Haşim soyundan hayrın Peygamberini”

Bu şiirleri karşılaştırdığımızda Cahiliye dönemi şiirlerinde var olan nesebi övme unsurunun İslamiyet sonrasında devam ettiği görülmektedir. Şair ilk beyitte kendini ve nesebini överken, İslamiyet sonrası ise Hz. Peygamberi nesebiyle övüp anmıştır. Cahiliye döneminde zikredilen ikinci beyitte ise Tanrısı Menat’ı anmış ve Kureys’te hicabet görevini üstlenen Abdüddar’ı üstün tutarak bunu onlara tanrıların bir ikramı olarak ifade etmiştir. İslamiyet sonrası şiirinde ise tamamen İslami değerler ışığında Hz. Peygamberin ahlaki vasıflarını övmekle kalmamış, ahireti ve Allah’a davet konusu gibi çeşitli konuları işlemiştir, ayrıca Hz. Peygamberin kendi nesebinden olması hasebiyle kendi nesebini de övmüştür ve bunda bir beis görülmemiştir. Yani neseple övünme İslami dönemde devam etmiştir.

3.4. Kral/Emir ve Peygamber Övgüsü

Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde kan bağıının olduğuna ilişkin rivayetlerin olduğu Gassani saraylarında, söylediği methiyeler de çok önemli bir yer tutmuştur. Bunlardan en meşhurunun Gassaniler için söylediği Lâmiyye’si olduğu bilinmektedir. Lâmiyye’nin tam olarak ne zaman yazıldığı bilinmese de genel anlamda Gassanileri yüceltmek için yazıldığı açıktır. Bununla beraber şairin onlar arasındayken yaşadıklarını özlemle dile getirişinden ve saçının beyazlayışını dile getiren beyitlerin varlığından, ömrünün sonlarında yazılmış olabileceği ihtimal dahilindedir. Lâmiyye şahsi övgüden ziyade Gassaniler için genel övgü barındırmaktadır; ancak Hassan bin Sabit'in özel olarak övdüğü kişiler vardı, bunlardan biri el-Hâriş b. Ebî Şemir el-Gassani idi. Emir, rekabet halinde olduğu Hîre emirinin Hassân bin Sâbit tarafından övüldüğü haberini alınca şaire sitemde bulunmuş ve şair Gassani emirinin gönlünü almak için şu övgü şiirini söylemiştir.⁴⁶ Şair bu beyitlerde hiciv ve methiyeyi birleştirmiştir:

نَبُئْتُ أَنَّ أَبَا مَنْذَرٍ يَسَامِيكَ لِلْحَارِثِ الْأَصْغَرِ
قَفَاكَ أَحْسَنُ مِنْ وَجْهِهِ وَأَمُّكَ خَيْرٌ مِنَ الْمُنْذَرِ
وَيُسْرَى يَدِيكَ عَلَى عُسْرِهِ كَيْفَ نَمَى يَدِيهِ عَلَى الْمُعْسِرِ
وَشَتَّانَ بَيْنَكُمَا فِي النَّدَى وَفِي الْبَأْسِ، وَالْخَيْرِ، وَالْمَنْظَرِ⁴⁷

“Duydum ki Ebû Munzir seni el-Hâris el-Asgar ile denk tutuyor

Senin ensen onun yüzünden daha güzeldir ve senin annen el-Münzirden daha iyidir

Senin sol elin bile, zorluk zamanında onun yoksula ulaşan sağ eli gibidir

Ne kadar da fark var aranızda denklik, cesaret, iyilik ve görünüşte”

İslam sonrası Hz. Peygamberi övdüğü başka bir şiiri:

وَأَحْسَنُ مِنْكَ لَمْ تَرَ قَطُّ عَيْنِي وَأَجْمَلُ مِنْكَ لَمْ تَلِدِ النِّسَاءَ

⁴⁵ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, 371.

⁴⁶ Ayyıldız, “Hassân b. Sâbit'in Methiyeleri”, 288-289.

⁴⁷ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, 110-111.

كَأَنَّكَ قَدْ خُلِقْتَ كَمَا تَشَاءُ 48 خُلِقْتَ مُبْرَأً مِنْ كُلِّ غَيْبٍ

*“Senden daha iyisini asla görmedi gözlerim ve senden daha güzelini doğurmadı kadınlar
Her türlü kusurdan arınarak yaratıldın sanki nasıl dilediysen öyle yaratıldın”*

Hız. Peygamberi övdüğü başka bir şiiri:

إِمَامٌ لَهُمْ يَهْدِيهِمُ الْحَقَّ جَاهِدًا 49 مُعَلِّمٌ صَدَقَ إِنْ يُطِيعُوهُ يَسْعَدُوا
عَفُوٌّ عَنِ الزَّلَّاتِ يَقْبَلُ عُذْرَهُمْ وَإِنْ يُحْسِنُوا قَالَ اللَّهُ بِالْخَيْرِ أَجْوَدُ
غَزِيرٌ عَلَيْهِ أَنْ يَجُورُوا عَنِ الْهُدَى حَرِيصٌ عَلَى أَنْ يَسْتَقِيمُوا وَيَهْتَدُوا
عَطُوفٌ عَلَيْهِمْ لَا يُثْقِي جَنَاحَهُ إِلَى كَنْفٍ يَحْنُو عَلَيْهِمْ وَيَمَهَّدُ

“Onların rehberidir çabalayarak onlara hakkı iletir, doğruluğun öğretmenidir ona tabi olanlar mutluluğa erişir

Hatalarını affeder özürlerini kabul eder iyilikte bulunurlarsa şüphesiz Allah çok daha cömerttir

Doğru yoldan sapmaları ona çok ağır gelir, doğru yolda ve istikamette olmaları için çokça çabalar

Onlara karşı şefkatlidir sakınmaz kanadını onları sarar ve onlara merhamet eder, yumuşak davranır”

Bu şiirler karşılaştırıldığında Cahiliyede oldukça yaygın olan kral ve emirlerin övülmesinde elbette ki şaşılacak husus yoktur ayrıca burada kral ya da emirler başka otoritelerle kıyaslanmaktadır, bununla birlikte İslam sonrasında Hız. Peygamber'in methedilmesi de şaşırtıcı değildir. Ancak burada dikkat çekici unsur şudur ki; Cahiliye döneminde şairlerin ücret, hediye, mal karşılığı kral ve emirleri övdüğü bilinmektedir, şairimizin İslam sonrası Hız. Peygamber'i övmesi ise karşılıksızdır ve samimidir, amaç ücret değil, amaç Hız. Peygamber'i hoşnut ve razı etmektir.⁵⁰ Hız. Peygamber'i övdüğü diğer şiir ise yine bir ayetin etkisiyle dile getirilmiştir: “Ant olsun, size içinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur.”⁵¹ Şairimizin şiirlerini ayetlerden etkilenerken inşad ettiği göz önünde tutulursa, bu şiirlerinin mana yönüyle daha derin olmakla beraber daha net ve akıcı ve daha ince olduğu da görülecektir.⁵² Bununla birlikte İslam'ın ve Kuran'ın, Arap Edebiyatına etkisi de net bir şekilde gözlenebilmektedir.⁵³

3.5. Şarap Teması

Şairimizin Cahiliye döneminde sıkça işlediği unsurlardan biri de şaraptır:

وَلَقَدْ شَرِبْتُ الْخَمْرَ فِي حَانُوتِهَا صَهْبَاءُ صَافِيَةً كَطَعِمِ الْفُلْفُلِ

⁴⁸ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, 19.

⁴⁹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, 56-57.

⁵⁰ Dursun Hazer, “Hassân b. Sabî ve Ka'b b. Mâlik'in Şiirlerinde Hız. Peygamber (sav) İmajı”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 18/47 (2018), 194.

⁵¹ “Tevbe Suresi 128-129. Ayet Tefsiri - Diyanet İşleri Başkanlığı” <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Tevbe-suresi/1363/128-129-ayet-tefsiri> (Erişim 11 Eylül 2025).

⁵² Hazer, “Hassân b. Sabî ve Ka'b b. Mâlik'in Şiirlerinde Hız. Peygamber (sav) İmajı”, 199.

⁵³ Karadağ, *Hassân b. Sabî'tin Hayatı*, 86.

فَيَعْلُنِي مِنْهَا وَلَوْ لَمْ أَنْهَلْ
يَسْعَى عَلَيَّ بِكَاسِهَا مُتَنَطِفٌ⁵⁴

“Şarap içtim meyhanesinde saf kızıl tıpkı biber tadında

Yöneliyor bana şarap kadehi ile nazlı saki, bana içiriyor/beni sarhoş ediyor ondan içmesem dahi”

İslamiyet döneminde dile getirdiği şiiri:

وَأُسَدًا مَا يُنْهِنُنَا اللَّقَاءُ
شَرِبُهَا فَتَتْرُكُنَا مُلُوكًا⁵⁵

“Onun şarabı bizi bırakır krallar ve aslanlar gibi, bizi alıkoymaz (düşmanla) çarpışmaktan”

Lâmiyye'sinde yer alan ve geçmişi andığı ilk beyitlerde şarap ve şarap meclislerinden övünçle bahsetmiştir. Cahiliye döneminde şarap, erkeklik ve cömertliğin simgesi sayılmış ve şiirlerde sıklıkla yer almıştır. Ayrıca şairin İslam öncesinde şaraba çok düşkün olduğu ve özellikle Gassaniler için söylediği şiirlerde sıklıkla şarap tasviri kullandığı görülmekle beraber, İslam'a girdikten sonra içki içmese de Hz. Peygamber'e söylediği şiirlerinde şarap betimlemelerinden vazgeçemediği bilinmektedir.⁵⁶ İkinci beytin dönemi hakkında da tartışma söz konusu olmuştur. Şaire ait kasidenin on beyitlik giriş kısmının sonunda, yukarıda zikrettiğimiz şarapla ilgili beyit yer almaktadır ve ardından Peygamber'e övgü kısımları işlenmiştir. Bazı araştırmacılar, kasidenin öncesi ve sonrasının bir bütünlük oluşturmamasından hareketle bu giriş kısmının Cahiliye döneminde yazıldığını, geri kalan övgü kısmının ise bu giriş üzerine eklenerek İslâmî dönemde ve bağlamda tamamlandığını iddia etmişlerdir.⁵⁷ Nitekim bazı otoriteler şairin İslam'ı içselleştirmesinden hareketle İslâmî dönem şiirlerinde aşk, din ve şarap tasvirlerini bir arada kullanmasını imkânsız görmüş ve bu şekilde gelen rivayetler varsa da bunların râvîlerden kaynaklanan bir hata olduğunu, bu sebeple aynı kaside içerisinde günümüze kadar geldiğini iddia etmiştir. Bazı araştırmacılar da şairimizin, Cahiliyedeki şiirin şekil ve anlam yönünü hiç değiştirmedeği iddiasından hareketle mecazî olarak bu tasvirlerin bir arada kullanılmasının mümkün olabileceğini belirtmişlerdir.

3.6. Cömertlik Teması

Cahiliyede cömertliği dile getirdiği şiiri:

أُولَئِكَ قَوْمِي فَإِنْ تَسَالَى
كِرَامٌ إِذَا الضَّيْفُ يَوْمًا أَلَمَ
عِظَامُ الْقُدُورِ لِأَيْسَارِهِمْ
يَكُونُ فِيهَا الْمُسِنَّ السِّنْ
يُؤَاسُونَ مَوْلَاهُمْ فِي الْغِنَى
وَيَحْمُونَ جَارَهُمْ إِنْ ظَلَمَ⁵⁸

“Şayet soracaksan işte onlar benim kavmimdir, misafir uğradığı günde cömerttirler

Cömertliklerinden dolayı kazanları büyüktür ki içine atabilirler yaşlıları bile

Destek olurlar zenginlikte efendilerine ve himaye ederler komşularını zulüm gördüklerinde”

İslami dönemde cömertliği dile getirdiği şiiri:

⁵⁴ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, 74-75.

⁵⁵ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, 14.

⁵⁶ Özdemir, “Peygamber Şairi Hassân b. Sabî ve Divanı”, 209.

⁵⁷ Salâhu'd-Din Eşrakî, “Mezâhiru't-Tahavvüli fî ş'ir'i Hassân bin Sâbit el-İslâmî”, *Sahifetu'l Musakkafi*, <https://www.almothaqaf.com/readings-5/945922> (02 Mayıs 2020).

⁵⁸ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, 357-358.

وَأَنْفُسَنَا عِنْدَ الْوَعَى وَالْتَأْسِيَا 59
بَذَلْنَا لَهُ الْأَمْوَالَ مِنْ جُلِّ مَالِنَا

“Malımızın büyük bir kısmını ve canlarımızı verdik ona, savaş anında ve teselli/destek anında”

Şair, Cahiliye döneminde Araplarda cömertliği ifade şekillerinden biri olan tencereleri, kabilecilik bağlamında şiirinde zikretmiştir ve kabilesinin cömertliğini bununla vurgulamıştır. Araplardaki bu geleneğe göre kabileler konakladıkları yerlere yakın tepelerde ateş yakarak oradan geçenleri davet etmekteydi zira bu ateş misafir kabul edildiğinin veyahut yemek ikramı yapıldığının göstergesi olup özellikle çok soğuk ve karanlık gecelerde yakılırdı ve üzerlerinde tencereler olurdu, bu âdete vurgu yapılarak şiirlerde de tencereler cömertliğin simgesi olarak sıkça yer almıştır.⁶⁰ Cömertlik İslam'ın tasvip ve teşvik ettiği bir unsur olunca şairimiz, İslam'a girdikten sonra da bunu vurgulamış ve İslam'a hizmet açısından İslam'ı destekleyenleri kapsayacak şekilde cömertlik noktasındaki fedakârlıklarını dile getirmiştir.

3.7. Hz. Peygamberin Vefatı Sonrası Şairin Yaklaşımı

İslam sonrasında Hz. Peygamber'in vefatıyla İslam'ı gerçekten hayatına geçiremeyenler, özellikle dinden dönenler Hz. Ebubekir'in hilafetini kabul etmemiştir, nesebin çok fazla önem arz ettiği o dönemde onlara göre Hz. Ebubekir bu makama layık değildi zira o Ebu-l-Fasil'di. Bu ibare Araplar arasında iki anlamda kullanılmaktaydı: İlk anlamı annesinden ayrılmış deve yavrusuyken, ikincil olarak da kabilede yer alan ve statü olarak kabilenin alt sınıfına tekabül eden insanlar için kullanılmıştır.⁶¹ Hassân bin Sâbit, Hz. Ebubekir'in idaresine itiraz edip kınayanlara karşı onu şöyle methetmiştir:

مَا الْبَكْرُ إِلَّا كَالْفَصِيلِ وَقَدْ نَرَى 62
أَنَّ الْفَصِيلَ عَلَيْهِ لَيْسَ بِعَارٍ

“Genç deve (Ebubekir) sadece sütten kesilmiş deve gibidir, göreceksin sütten kesilmiş olması onun için kusur değildir”

Burada şairimizin Hz. Peygamber'in vefatından sonra da şiirlerini İslami değerler üzerinden dile getirmeye devam ettiğini görmekteyiz ve bizce bu durum şairimizin İslam'ı hayatına tam olarak dâhil ettiğini, kabile değerlerindense İslâmî değerlere öncelik verdiğini ve doğal olarak İslam için söylediği şiirlerin samimiyetini yansıtmaları açısından önem arz etmektedir. Şairimizin Hz. Aişe ve diğer sahabiler için söylediği şiirler mevcut olmakla beraber konumuzun anlaşılması açısından zikrettiğimiz bu örneklerin yeterli olduğu kanaatindeyiz.

Sonuç

Hassân bin Sâbit, Peygamber Şairi olarak anılan ve hem Cahiliyede hem İslami dönemde şiirleri olan, bu şiirler vesilesiyle bizlere tarihsel açıdan kaynaklık etmekle beraber İslam'ın şiire olan etkilerini mukayese yoluyla daha iyi görebilmemize vesile olan, oldukça önemli bir şairdir. Biz bu çalışmamızda methiyeleri üzerinden bir karşılaştırma yaparak görülen değişikliklere dikkat çekmeye çalıştık. Şiirleri hakkında üç farklı yaklaşımın olduğunu belirttik ki bir kısım eleştirmenlerce Cahiliye dönemi şiirlerinin daha güçlü olduğu iddia edilirken, bir kısmı tam olarak bunun aksini yani İslâmî dönemdeki şiirlerinin, Kuran'ın da etkisiyle daha güçlü olduğunu iddia etmişlerdir. Üçüncü grup ise daha orta bir yol tutarak içeriksel farklar dışında pek fazla farkın olmadığını belirtmişlerdir. Kuşkusuz Cahiliye döneminde zaten yerleşmiş bir şiir sistemi ve dizimi

⁵⁹ Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, 428.

⁶⁰ Fırat, *Hassân b. Sabî't'in İslam Sonrası Şiirleri*, 86.

⁶¹ Hazer, “Hz. Muhammed'in Şairi Hassân b. Sabit'in Şiirlerinde Övülen ve Yerilen Değerler”, 91.

⁶² Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, 197.

mevcuttu. Önce sevgili, sonra metruk diyarlar ve kalıntılar, sonra çöl, deve ve daha sonra asıl konu zikredilirdi. Doğal olarak şairimizin bu yöntemi hemen terk etmesi mümkün değildi. Aslında İslâmî değerlere göre içeriksel farklar olduğunu belirtmek daha doğru olur. Bununla birlikte şarap gibi bazı konuları İslam'dan sonra mecazî olarak işlediği de göz önüne alınırsa içeriksel benzerliklerin devam ettiği görülmektedir. Şurası da bir gerçek ki, şiir İslam'a hizmet için bir silah olarak kullanılacaksa, toplumda kabul gördüğü şekilde uygulanmasının daha çok etkili olacağı aşîkârdır.

Yaptığımız mukayeseleri değerlendirdiğimizde Cahiliye döneminde var olan neseple, kabileyle, cömertlikle, kahramanlıkla, yardım ve infakla övünme gibi hususlar İslam sonrasında devam etmiştir. Ancak İslam sonrasında Kuran'ın ve İslam'ın kabul etmediği kabilecilik bağlamında taassup ile değil, İslamiyet kardeşliği bağlamında daha geniş bir çerçevede ele alınmıştır. İslam'a aykırı olan put, kan davaları, müstehcen kadın tabirleri gibi konular ise şiirin konusu olmaktan çıkmıştır. Bu da İslam sonrası şiirlerin Cahiliye dönemi şiirlerine göre, işlenecek konular açısından daraldığını göstermektedir yani her ne kadar Kuran ve İslam, şiire içeriksel olarak derinlik katmışsa da konu açısından İslam dışı unsurların dışarda tutulmasıyla bir daralmaya da sebep olmuştur.

Yine şairlerin şiirlerini bir geçim aracı kılması gerçeği Cahiliye'de oldukça yaygınken, şairimiz Hassân bin Sâbit, Hz. Peygamber'i ve Müslümanları övdüğü beyitlerde İslam'a mensubiyetinden dolayı daha samimi davranmış ve bunu bir geçim aracı değil, gerçekten İslam için bir cihat aracı olarak kullanmıştır. Bu hizmetlerinden ötürü Hz. Peygamber de ona dua etmiş ve ondan hoşnut olmuş ve gerekli ikramları da esirgememiştir. Nitekim Hassân bin Sâbit Hz. Peygamber'in ölümünden sonra şiirlerini İslam'a hizmet için kullanmaya devam etmiştir ki Hz. Ebubekir'in hilafeti konusunda dile getirdiği şiirinde bu hizmeti görmekteyiz.

Sonuç itibarıyla şairimizin kıyasladığımız methiyelerinden hareketle şiirlerinde meydana gelen içeriksel değişiklikleri görmekle beraber, Cahiliye döneminden kalma ortak noktaların şiirde varlığını sürdürdüğünü, İslam'ın tasvip etmediği konuların ise işlenmediğini, şekilsel olarak benzerliklere rastlamakla birlikte içeriksel olarak ayrıştığını, böylece onun şiirinin hem gelenekten beslendiğini hem de İslâmî ilkelerle yeniden şekillendiğini ifade edebiliriz.

Kaynakça

- Ayyıldız, Esat. "Hassân b. Sâbit'in Methiyeleri". *İches Uluslararası İnsani Bilimler ve Eğitim Bilimleri Kongresi Tam Metin Kitabı*. ed. Meriç Eraslan. 286-289. Asos Yayınevi, 2019. https://www.academia.edu/41479587/Hass%C3%A2n_B_S%C3%A2bit_in_Methiyeleri
- Belâzurî, Ahmed ibn Yahyâ. *Ensâbü'l-Eşrâf: İslam Tarihinde Öncü Şahsiyetler*. ed. Adnan Demircan. çev. Mehmet Akbaş - Musa Kâzım Yılmaz. 4 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A. Ş., 2020.
- Çiftçi, Faruk. "Hassân b. Sabit'in Hz. Peygamber İçin Söylediği Mersiyeler". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (2004), 79-95.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi-1*. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2. Basım, 2012.
- Durmuş, İsmail. "Methiye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 11 Eylül 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/methiye>
- Efendioğlu, Mehmet. "Muhadramûn". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 11 Eylül 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhadramun>
- Elmalı, Hüseyin. "Hassân b. Sâbit". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 11 Eylül 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hassan-b-sabit>
- Eşrakî, Salâhu'd-Din. "Mezâhiru't-Tahavvüli fî ş'ir'i Hassân bin Sâbit el-İslâmî". *Sahifetü'l Musakkafî*. <https://www.almothaqaf.com/readings-5/945922> 02 Mayıs 2020. Erişim 15 Ağustos 2025. <https://www.almothaqaf.com/readings-5/945922>
- Fırat, Mustafa. *Hassân b. Sabit'in İslam Sonrası Şiirlerinde Cahiliye Döneminin Etkileri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Halit, Özkan. "Zibrikân b. Bedr". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 11 Eylül 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zibrikan-b-bedr>
- Hassân b. Sâbit. *Dîvânu Hasân b. Sabit el-Ensârî / Şerhu Yûsuf İd*. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1992.
- Hatipoğlu, İbrahim. "Muammerûn". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 11 Eylül 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/muammerun>
- Hazer, Dursun. "Hassân b. Sabit ve Ka'b b. Mâlik'in Şiirlerinde Hz. Peygamber (sav) İmajı". *Nûsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 18/47 (2018), 191-214. <https://doi.org/10.32330/nusha.477362>
- Hazer, Dursun. "Hz. Muhammed'in Şairi Hassân b. Sabit'in Şiirlerinde Övülen ve Yerilen Değerler". *İslami İlimler Dergisi* 1/1 (2006), 85-116.
- Kahyaoğlu, Yasin. "Resulullah'ın Şairi Hassân b. Sâbit'in Hayatı ve Şiirleri". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1996), 317-323.
- Karadağ, Mehmet. *Hassân b. Sâbit'in Hayatı ve Şairliği*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Kök, Bahattin. "Hassân b. Sabit'in Şiirleriyle İslâm'a Hizmetleri". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1986), 123-139.
- Muhammed b. Selâm el-Cumahî. *Tabakâtu's-Şuarâ*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1988.

- Özdemir, Abdurrahman. "Peygamber Şairi Hassân b. Sabî't ve Divanı". *İstem* 2/4 (2004), 201-218.
- Tüccar, Zülfikar. "Hutay'e". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 11 Eylül 2025.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/hutaye>
- Yalar, Mehmet. "İslami Arap Şiiri ve Hz. Peygamber". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/1 (2009), 61-88.
- <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Tevbe-suresi/1363/128-129-ayet-tefsiri> "Tevbe Suresi 128-129. Ayet Tefsiri - Diyanet İşleri Başkanlığı". Erişim 11 Eylül 2025.
<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Tevbe-suresi/1363/128-129-ayet-tefsiri>